

ЗМІСТ

ВСТУП	7
Розділ I. ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ	10
Тема 1. Педагогіка вищої школи як наука і навчальний предмет	10
1.1. Поняття педагогіки вищої школи	10
1.2. Характеристика основних категорій педагогіки вищої школи	12
1.3. Стан і тенденції розвитку педагогіки вищої школи	14
Тема 2. Сучасна вища освіта в Україні	17
2.1. Поняття вищої освіти	17
2.2. Структура вищої освіти	20
2.3. Система вищої освіти	20
2.4. Рівні та ступені вищої освіти	21
2.5. Документи про вищу освіту (наукові ступені)	24
2.6. Державна політика у галузі вищої освіти	25
2.7. Державний освітній стандарт	27
2.8. Система стандартів вищої освіти	29
2.9. Стандарти освітньої діяльності та вищої освіти	33
2.9.1. Стандарти освітньої діяльності	33
2.9.2. Стандарти вищої освіти	33
Тема 3. Організація роботи вищого навчального закладу	36
3.1. Мета і завдання діяльності вищих навчальних закладів	36
3.2. Учасники освітнього процесу	46
3.2.1. Категорії учасників освітнього процесу	46
3.2.2. Науково-педагогічні, педагогічні та наукові працівники вищих навчальних закладів	46
3.2.3. Вчені звання наукових і науково-педагогічних працівників	47
3.2.4. Основні посади наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищих навчальних закладів та порядок їх заміщення	47
3.3. Система управління вищим навчальним закладом	49
3.3.1. Загальні основи управління	49
3.3.2. Суб'єкти управлінської діяльності	53
3.3.3. Структурні підрозділи вищого навчального закладу	62
3.3.4. Колективні органи управління вищим навчальним закладом	74
3.3.5. Студентське самоврядування	85
Тема 4. Науково-педагогічний працівник і студент вищого навчального закладу	90
4.1. Завдання і функції науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу	90
4.2. Найважливіші види діяльності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу	93

4.3. Зміст і характер діяльності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.....	97
4.4. Професійно-педагогічне спілкування й типологія особистості науково-педагогічного працівника.....	99
4.5. Модель якостей сучасного науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.....	102
4.6. Студент як головний об'єкт педагогічного впливу з боку викладача вищого навчального закладу	117
4.7. Вікові та психологічні особливості студентів вищих навчальних закладів.....	126
4.8. Типологія студентів	129
4.9. “Покоління пехт” (люди нового тисячоліття). Деякі характерні риси.....	131
Розділ II. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	135
Тема 5. Поняття дидактики і методики професійного навчання.....	135
5.1. Поняття дидактики, її зв'язок з іншими науками.....	135
5.2. Основні дидактичні концепції	136
5.3. Становлення сучасної дидактичної системи	137
5.4. Методика навчання як наука і навчальний предмет	138
5.5. Поняття методики професійного навчання	141
5.6. Основні категорії методики професійного навчання, її зв'язок з іншими науками	142
5.7. Етапи розвитку методики викладання навчальної дисципліни	144
5.8. Перспективи розвитку теорії і методики професійного навчання.....	147
Тема 6. Педагогічний процес і процес навчання.....	150
6.1. Поняття педагогічного процесу і процесу навчання.....	150
6.2. Структура і основні компоненти педагогічного процесу	153
6.3. Функції процесу навчання.....	160
6.4. Закономірності педагогічного процесу.....	162
6.5. Принципи педагогічного процесу	164
6.6. Етапи педагогічного процесу	173
6.7. Структура діяльності педагога у навчальному процесі.....	174
6.8. Психологічні основи діяльності учнів (студентів) у процесі навчання.....	177
6.9. Діяльність учителя й учня в різних видах навчання	183
Тема 7. Методика добору змісту професійної освіти	188
7.1. Поняття і сутність змісту освіти	188
7.2. Вітчизняні й зарубіжні теорії змісту освіти.....	190
7.3. Джерела і фактори формування змісту освіти.....	203
7.4. Принципи, що слугують основою побудови змісту загальної освіти.....	205
7.5. Загальні підходи до відбору змісту вищої освіти на основі Державного стандарту освіти	209

7.6. Навчальний план, навчальна програма, робоча навчальна програма, робочий навчальний план, підручники і навчальні посібники	211
--	-----

Тема 8. Педагогічні основи вибору методів і засобів навчання у вищому навчальному закладі	216
8.1. Поняття про методи навчання	216
8.2. Класифікація методів навчання	217
8.3. Методи організації й здійснення навчально-пізнавальної діяльності	226
8.4. Методи мотивації й стимулювання навчально-пізнавальної діяльності	232
8.5. Методи контролю й самоконтролю в навчанні	235
8.6. Методи практичного (виробничого) навчання	238
8.7. Кейс-метод у професійному навчанні	241
8.7.1. Поняття й сутність кейсового методу	241
8.7.2. Вимоги до змісту кейса	244
8.7.3. Сценарій організації заняття	245
8.8. Поняття й функції дидактичних засобів навчання	247
8.9. Матеріальні засоби навчання	249
8.10. Ідеальні засоби навчання	254
8.11. Комп'ютер у навчанні	256
8.12. Проблема оптимального вибору методів і засобів навчання	258

Тема 9. Основні види навчальних занять у вищому навчальному закладі	261
9.1. Лекція. Дидактичні вимоги до лекції. Методика її підготовки й проведення	261
9.2. Семінарське заняття, методика його підготовки й проведення	269
9.3. Практичне заняття, методика його підготовки й проведення	273
9.4. Лабораторне заняття, методика його підготовки й проведення	278
9.5. Методика організації і проведення факультативів, спецкурсів і спецсеминарів	280
9.6. Методика проведення індивідуальних занять, консультацій і колоквиумів	284
9.7. Навчальна і виробнича практика студентів	286

Тема 10. Дидактичні основи діагностики навчання	290
10.1. Діагностика, контроль та оцінювання результатів навчання	290
10.2. Принципи, функції й види педагогічного контролю	291
10.3. Методи і форми контролю	293
10.4. Система тестів для оцінювання результатів навчання	295
10.5. Оцінювання результатів навчання у загальноосвітньому навчальному закладі	297
10.6. Кредитно-модульна система організації навчального процесу	308
10.6.1. Загальна характеристика кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП)	308

10.6.2. Вимоги до впровадження КМСОНП	311
10.6.3. Організація модульного навчання	313
10.6.4. Рейтинговий контроль при модульному навчанні	315
10.6.5. Організація КМСОНП в НУБіП України	318
10.6.6. Педагогічні вимірювання	323
Тема 11. Педагогічні технології	328
11.1. Поняття педагогічної технології	328
11.2. Структура і основні характеристики педагогічної технології	334
11.3. Класифікація педагогічних технологій	338
11.4. Взаємозв'язок технологій з іншими педагогічними категоріям	345
11.5. Приклади основних технологій навчання	350
11.6. Технології вільного виховання	370
11.6.1. Вальдорфська педагогіка (Р. Штейнер)	372
11.6.2. Технологія вільної праці (С. Френе)	375
11.6.3. Педагогіка свободи Л.М.Толстого	378
11.6.4. Технологія національного виховання С.Ф. Русової	379
Тема 12. Методична робота у вищому та професійно-технічному навчальному закладі	385
12.1. Методична робота у вищому навчальному закладі	385
12.1.1. Науково-методична комісія (рада) факультету	385
12.1.2. Організація методичної роботи кафедри	389
12.1.3. Організація студентських олімпіад, конференцій, конкурсів методичних робіт	393
12.2. Методична робота у професійно-технічному навчальному закладі ..	396
12.2.1. Поняття методичної роботи у професійно-технічному навчальному закладі	396
12.2.2. Науково-методична робота	398
12.2.3. Колективні форми методичної роботи	401
12.2.4. Індивідуальна науково-методична діяльність педагога	422
12.2.5. Вивчення, узагальнення і розповсюдження передового педагогічного досвіду	429
12.2.6. Методичний кабінет	432
12.3. Інформаційні технології в освіті	435
ЛІТЕРАТУРА	440
ГЛОСАРІЙ	455
ДОДАТКИ	478

ВСТУП

Метою вивчення навчальної дисципліни “Педагогіка і методика навчання у вищій школі” магістрантами спеціальності 8.09010302 “Мисливське господарство”, галузі знань 0901 “Сільське господарство і лісництво” та магістрантами спеціальності 8.05180101 “Технологія деревообробки” галузі знань 0518 “Оброблювання деревини” освітньо-кваліфікаційного рівня “Магістр” в Національному університеті біоресурсів і природокористування України є ознайомлення їх з найважливішими питаннями загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та методики навчання у вищій школі.

Знання, уміння й навички, здобуті магістрантами в результаті вивчення даної дисципліни, сприятимуть розширенню їх світогляду, професійної компетентності, загальної і педагогічної культури, культури наукової діяльності, виробленню етичних норм і правил поведінки, навичок ефективного спілкування тощо.

На вивчення дисципліни відводиться 90 год., 3 кредити ECTS, з них: лекційних – 10 год., семінарських занять – 10 год., самостійної роботи студентів – 70 год.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни є:

- набуття студентами ґрунтовних знань з загальної педагогіки, педагогіки вищої школи, методики навчання у вищій школі;

- формування уявлення про процес розвитку теорії і практики освіти, навчання й виховання та їх обумовленості соціально-економічною структурою суспільства, рівнем розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, наукових знань у кожен історичну епоху;

- формування уміння мислити педагогічними категоріями та розуміння їх генези;

- формування у магістрантів професійної компетентності: високого рівня знань і вмінь з педагогіки, педагогіки вищої школи, методики навчання у вищій школі, інформаційної, політичної, методичної культури, культури мови, наукової і виховної діяльності;

- формування високих моральних якостей майбутнього фахівця з вищою освітою (духовні якості й культура поведінки);

- формування у майбутніх керівників у галузі мисливського господарства та у галузі оброблювання деревини уміння комплексно й адекватно застосовувати професійно-технічні, педагогічні, психологічні й інші знання й уміння при вирішенні конкретних методичних завдань;

- формування у студентів готовності до педагогічної діяльності, інтересу до педагогічної професії.

У результаті вивчення навчальної дисципліни магістрант повинен

знати:

- предмет і завдання курсу “Педагогіка і методика навчання у вищій школі”;

- зміст основних Державних документів про освіту й школу в Україні;

- організацію роботи вищого навчального закладу;

– основні дидактичні концепції; закони, закономірності і принципи навчання.

– Державний стандарт повної середньої і вищої освіти в Україні; зміст освіти й навчання в різних типах навчальних закладів системи повної середньої і вищої професійної освіти, джерела, умови й фактори, що його визначають;

– методи, засоби й форми теоретичного й практичного навчання; поняття, сутність і характеристику;

– психолого-педагогічні засади організації самостійної навчальної та науково-дослідної роботи;

– сутність і технологію кредитно-модульної системи організації навчального процесу;

– дидактичні основи діагностики навчання у вищому навчальному закладі;

– сутність, специфіку, завдання і функції, види, зміст і характер діяльності викладача технікуму, коледжу, вищого навчального закладу;

– модель якостей сучасного керівника виробництва.

ВМІТИ:

– визначати конкретні освітні й виховні завдання для будь-якої категорії слухачів і підлеглих, виходячи із загальної мети національного виховання, підготовки висококваліфікованих спеціалістів у вищій школі та відповідній сфері виробництва в майбутньому;

– реалізувати принципи загальної педагогіки, педагогіки вищої школи, методик навчання, а також природознавчого, народознавчого, людинознавчого й особистісного підходів;

– відбирати необхідний дидактичний матеріал і конструювати предметний зміст навчання з загальнотехнічних, загальнопрофесійних і фахових дисциплін;

– здійснювати дидактичне проектування навчального процесу;

– розробляти власні методики викладання теоретичних предметів і виробничої практики студентів;

– здійснювати керівництво й управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів і слухачів;

– проводити заняття з предмету з наступним аналізом результатів навчання студентів, слухачів, діагностикою реалізації мети й завдань навчання й коригування навчального процесу;

– діагностувати й оцінювати рівень сформованості знань і вмінь студентів і слухачів;

– самостійно працювати з науковою, методичною й навчальною літературою, а також розвивати критичні здібності й творчість у процесі роботи з літературою;

– проводити самоаналіз своєї діяльності, оцінювати її результати й проводити коригування.

Мета даного навчального посібника – допомогти магістрантам спеціальності 8.09010302 “Мисливське господарство” та спеціальності 8.05180101 “Технологія деревообробки” в ґрунтовному оволодінні навчальної дисципліни “Педагогіка і методика навчання у вищій школі”.

Посібник містить два розділи (або два змістові модулі):

Розділ I. Педагогіка вищої школи.

Розділ II. Методика навчання у вищій школі.

Перший розділ містить такі теми: 1. Педагогіка вищої школи як наука і навчальний предмет. 2. Сучасна вища освіта в Україні. 3. Організація роботи вищого навчального закладу. 4. Науково-педагогічний працівник і студент вищого навчального закладу.

Другий розділ містить теми: Тема 5. Поняття методики професійного навчання. 6. Педагогічний процес і процес навчання. 7. Методика добору змісту професійної освіти. 8. Педагогічні основи вибору методів і засобів навчання у вищому навчальному закладі. 9. Основні види навчальних занять у вищому навчальному закладі. 10. Дидактичні основи діагностики навчання. 11. Педагогічні технології. 12. Методична робота у вищому та професійно-технічному навчальному закладі.

До кожної теми подані запитання і завдання.

У кінці книги вміщено список базової і допоміжної літератури, посилення на яку зустрічається в тексті, наприклад, [22, 11].

Матеріали підручника впродовж кількох років апробовані у процесі викладання навчальної дисципліни “Педагогіка і методика навчання у вищій школі” для магістрантів спеціальностей 8.09010302 “Мисливське господарство” та 8.05180101 “Технологія деревообробки” в НУБіП України, а також відображені в навчальних посібниках: Зайченко І.В. Педагогіка і методика викладання у вищій школі : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 8.05180101 “Технологія деревообробки”] / І.В. Зайченко. – К.: ЦП “КОМПРИНТ”, 2015. – 444 с.; Зайченко І.В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі : навчальний посібник [для студ. вищих навч. закладів спеціальності 8.09010302 “Мисливське господарство” та 8.05180101 “Технологія деревообробки”]. – 2-е вид. переробл. і доп. / І.В. Зайченко. – К.: Видавництво Ліра-К, 2016. – 456 с.

Автор висловлює щирю вдячність рецензентам – *Наталії Миколаївні Дем’яненко*, доктору педагогічних наук, професору, *Миколі Анатолійовичу Пригодію*, доктору педагогічних наук, професору, *Івану Степановичу Руснаку*, доктору педагогічних наук, професору, які, прочитавши рукопис підручника, зробили цінні зауваження, врахування яких сприяло його удосконаленню.

Автор

Розділ І. ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Тема 1. ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ

1.1. Поняття педагогіки вищої школи

Педагогіка вищої школи – це наука про закономірності навчання й виховання студентів, а також їхню наукову і професійну підготовку як фахівців відповідно до вимог держави.

Педагогіка вищої школи в системі педагогічних наук займає особливе місце. Її розвиток обумовлений кількома факторами. Серед них – фактор наукового потенціалу. Майбутніх спеціалістів навчають представники вищої кваліфікації: доктори наук, професори, академіки, автори наукових теорій, розробники концепцій, інформаційних технологій у своїх спеціальних галузях. Багато з них беруть участь у створенні нових дидактичних конструкцій вищої освіти, розробляють оригінальні методики навчання студентів. Нерідко ці інноваційні розробки здійснюються за участю студентів. Багато дидактичних розробок, виконаних для потреб навчання у вищих навчальних закладах, створюються у двох версіях: вищого і загальноосвітнього навчального закладу. В результаті методика університетської пізнавальної праці переноситься у загальноосвітній навчальний заклад і стає засобом оновлення в ньому навчального процесу.

Друга специфічна особливість педагогіки вищої школи – це її тісний і нерозривний зв'язок з педагогікою школи.

Система педагогічних наук має численні методики навчання школярів і студентів різноманітних дисциплін: методики викладання мови, літератури, математики, фізики, історії, хімії, біології та ін. В них містяться специфічні частинні закономірності управління розвитком мислення учнів і студентів. Дослідження методик викладання окремих навчальних предметів збагачують науку не лише предметними істинами навчання конкретних дисциплін, а накопичувані ними знання набувають загальнонаукового значення і розширюють арсенал загальної теорії освіти – дидактики.

Педагогіка вищої школи є наукою і мистецтвом. Як наука вона має свій об'єкт, предмет, методи дослідження та перспективи

розвитку і розкриває: *сутність педагогічного процесу, його закони й закономірності; умови, за яких ці закони повніше проявляються; умови і способи прогнозування педагогічного процесу; структуру й механізм взаємодії елементів педагогічної системи; процес виховання студентів.*

Як мистецтво педагогіка вищої школи вимагає творчого натхнення і захопленості цією наукою від кожного викладача.

Об'єктом педагогіки вищої школи є система вищої освіти і педагогічні процеси в ній.

Предметом педагогіки вищої школи є процес професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Найважливішими завданнями педагогіки вищої школи є:

– вироблення методологічних, теоретичних, методичних засад професійної освіти в сучасній педагогіці;

– формування концепцій змісту освіти і процесу навчання для різних типів вищих навчальних закладів (з урахуванням тенденцій розвитку відповідних галузей науки, техніки, культури);

– визначення закономірностей становлення особистості в умовах вищого навчального закладу;

– вироблення концептуальних засад проектування освітніх систем інноваційного типу;

– розв'язання проблем гуманізації та гуманітаризації вищої освіти на сучасному етапі;

– теоретичні обґрунтування моделі випускника в умовах багаторівневої вищої освіти;

– розроблення педагогічних основ професійного становлення викладача вищої школи;

– педагогічне забезпечення функціонування екстернату у вищому навчальному закладі;

– теоретичні та методичні засади розроблення державних стандартів вищої освіти;

– педагогічні технології у вищій школі: теоретичні основи і проектування;

– інтеграція навчальних курсів, поєднання індивідуальних, групових і колективних форм навчальної діяльності;

– розробка теоретичних і методичних засад блочно-модульної організації навчання у вищому навчальному закладі;

– порівняльне вивчення розвитку вищої освіти в освітніх системах різних країн;

– диференційований підхід у навчанні як засіб професійного та особистісного розвитку студентів;

– організація самостійної роботи студентів вищого навчального закладу в умовах нової парадигми вищої освіти;

- розробка дидактичних концепцій розвитку творчих здібностей студентів;
- демократизація навчального процесу;
- організація наукової діяльності майбутніх фахівців;
- формування пізнавальних інтересів студентів у процесі професійної підготовки;
- визначення шляхів навчально-виховної роботи з обдарованими студентами;
- формування педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу;
- педагогічна діагностика в системі вищої освіти;
- вироблення теоретичних засад відбору контингенту студентів вищих навчальних закладів і наукових засад підготовки фахівців вищої кваліфікації в аспірантурі та докторантурі.

Педагогіка вищої школи виконує такі *функції*:

- *аналітичну* (теоретичне вивчення, опис, аналіз педагогічних явищ і процесів, причинно-наслідкових зв'язків; аналіз, узагальнення та інтерпретація і оцінка педагогічного досвіду);
- *прогностичну* (забезпечення наукового обґрунтування завдань, планування педагогічного процесу, ефективного керівництва освітньою політикою);
- *проективно-конструктивну* (розробка нових технологій та втілення результатів досліджень).

Педагогіка вищої школи є теоретичною і прикладною наукою. Як теоретична наука вона відображає причинно-наслідкові відношення і зв'язки у вихованні, навчанні й науковій підготовці майбутніх спеціалістів. Така теорія являє собою систему ідей, що слугують обґрунтуванням і керівництвом до дії, а також показує раціональні шляхи, спрямовані на досягнення бажаної мети.

Як практична наука педагогіка вищої школи вказує на застосування теоретичних положень, шляхів реалізації законів і закономірностей, принципів у практичній діяльності педагогічних працівників.

1.2. Характеристика основних категорій педагогіки вищої школи

Як і кожна наука, педагогіка вищої школи має свій категоріально-понятійний апарат. В.М. Галузинський і М.Б. Євтух виділяють категорії:

І. *Методологічні категорії*: педагогічна теорія, педагогічна концепція, педагогічна ідея, педагогічна закономірність, педагогічний принцип.

Педагогічна теорія – система науково-педагогічних знань, яка описує і пояснює елементи реальної педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі. Складовими елементами педагогічної теорії є педагогічні ідеї, педагогічні поняття, педагогічні концепції, педагогічні закономірності і педагогічні принципи. Теорія узагальнює їх в окремих явищах. На основі теорії будується методика навчально-виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Педагогічна концепція – система критичних поглядів на реальну дійсність у ВНЗ і відповідного пошуку та пропозиції нових конструктивних ідей. Педагогічна концепція завжди повинна підкріплюватись дослідженнями та емпіричними даними.

Педагогічна ідея – це новий напрям думки, твердження або розгорнута модель, що відображає ті чи інші відношення або зв'язки у діяльності ВНЗ. Набуваючи самостійного характеру, ідеї можуть поєднуватись у концепції, частково слугуючи поповненням теорії.

Педагогічна закономірність – об'єктивно повторювана послідовність явищ. Зокрема, В.М. Галузинський, М.Б. Євтух виділяють такі закономірності:

– процес формування особистості студента (у процесі його навчання, виховання і розвитку) є єдиним і взаємозумовленим;

– виховання, навчання й освіта студента, його переростання у спеціаліста є так само історично зумовленим соціальним процесом;

– загальний і специфічний характер виховання студента (в широкому розумінні цього слова) є також єдиним і взаємозумовленим; чим повніша ця єдність, тим вищим постає результат виховання;

– професійно-педагогічна діяльність викладача і навчальна діяльність студента є також взаємозумовленими і взаємозалежними;

– формування особистості студента відбувається в структурі внутрішньо колективних стосунків.

Можна назвати й такі закономірності:

– чим педагогічно доцільніше побудований навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі, тим ефективнішим є його вплив на особистість майбутнього спеціаліста;

– чим повніше враховуються мотиви, внутрішні прагнення студентів, тим ефективнішим є навчально-виховний процес;

– чим повніше впливає навчально-виховний процес на всі сфери (вербальну, сенсорну та ін.) особистості студента, тим швидше відбувається його розвиток і виховання.

Ці фундаментальні закономірності, що різнобічно ілюструють взаємозалежність процесів, є ядром педагогіки вищої школи. Вони слугують виявленню і закріпленню принципів навчання й виховання.